

SADOVA
RACIONALITA

Nová Justina aneb Neštěstí ctnosti, prováděná Příběhem Julietty, její sestry vychází v Holandsku v roce 1797. Toto monumentální dílo o téměř čtyřech tisících stran, které jeho autor připravoval několika verzemi, jež jeho rozsah ještě hodně rozšiřují, téměř nekonečná práce, naplnilo vzápětí svět hrůzou. Jestli je v knihovnách oddělení knih běžně nepřístupných veřejnosti, je to kvůli takové knize. Lze připustit, že v žádné literatuře žádné doby se nevyskytlo tak skandální dílo, že žádné jiné dílo neranilo hlouběji lidské city a myšlenky. Kdo by si dnes troufl měřit se v opovázlivosti se Sadem? Ano, lze tvrdit, že zde je nejskandálnější dílo, jaké kdy bylo napsáno. Není to snad důvod, abychom se jím zabývali? Máme to štěstí znát práci, za níž se žádnému jinému spisovateli v žádném okamžiku nepodařilo odvážit; máme v jistém smyslu v ruce, v tom tak relativním světě literatury, skutečné absolutno, a my se nesnažíme je zkoumat? Nepomýšlíme na to zeptat se jej, proč je nepřekročitelné, co je v něm pro člověka tak excesivní a navždy příliš silné? Zvláštní nedbalost. Ale není skandál tak čirý právě kvůli této nedbalosti? Když sledujeme, co

všechno dějiny učinily, aby ze Sada udělaly nevysvětlitelnou záhadu, když pomyslíme na těch dvacet sedm let vězení, na tu vypovězenou a zakázanou existenci, když se toto uvěznění netýká jen života jistého člověka, ale i jeho přežití, takže utajení jeho díla jako by jeho samotného ještě za jeho života odsuzovalo do vězení navždy, začneme se ptát, zda cenzoři a soudci, kteří chtěli Sada izolovat, samotnému Sadovi neslouží, zda nevyplňují ta nejvroucnější přání jeho libertinství, přání toho, kdo vždy toužil po samotě zemských útrob, po mystériu podzemní a odloučené existence. Sade nesčetnými způsoby vyslovil ideu, že největší lidské excesy vyžadují tajemství, temnotu hlubin, neporušitelnou samotu cely. Nu, divná věc, právě strážci mravnosti se tím, že ho odsoudili do samovazby, stali spolustránci jeho největší prostopášnosti. Právě jeho tchýně, pruderní paní de Montreuil, tím, že z jeho života dělá vězení, dělá z tohoto života mistrovské dílo hanebnosti a smilstva. A stejně tak, jestli nám ještě po tolika letech *Justina a Julietta* připadá jako nejskandálnější kniha, kterou lze číst, pak proto, že číst ji téměř není možné, protože autor, vydavatelé za pomoci všeobecné Mravnosti učinili všechno proto, aby tato kniha zůstala tajemstvím, dílem naprosto nečitelným, a to jednak pro svůj rozsah, svou kompozici, svá stálá omílání, jednak pro sílu svých popisů a sprostotu své ukrutnosti, které ji mohly přivést jediné do pek-

la². Skandální kniha, neboť k této knize se stěží lze přiblížit a nikdo ji nemůže zpřístupnit veřejnosti. Ale také kniha, která ukazuje, že není skandálu, kde není respektu, a že kde je skandál mimořádný, je respekt krajní. Kdo je respektován více než Sade? Kolik lidí ještě dnes věří, že by jim stačilo mít chvíli v ruce toto zlořečené dílo, aby došlo na Rousseauova povýšená slova: každá dívka, která z této knihy přečte jedinou stránku, bude ztracena? Takový respekt je jistě pokladem pro jistou literaturu a jistou civilizaci. Také se nelze vyhnout tomu, aby všem jeho nynějším i budoucím komentátorům a vydavatelům nebylo diskrétně špitnuto toto přání: Och, u Sada alespoň respektujte skandál.

Naštěstí se Sade dobře brání. Nejen jeho dílo, i jeho myšlení zůstává neproniknutelné – a to přesto, že teoretické vývody se tu vyskytují v hojném počtu, že je Sade opakuje se zarážející trpělivostí, že uvažuje tím nejjasnějším způsobem a s velmi dostačující logikou. Zaujetí, ba vášeň pro systémy ho rozněcuje. Vysvětluje, tvrdí, dokazuje; vrací se stokrát k témuž problému (a říci stokrát je málo), prohlíží jej ze všech stran, zkoumá všechny námitky, odpovídá na ně, nachází další a zase na ně odpovídá. A protože to, co

² *enfer* je ve francouzštině i ono oddělení knihoven, které je určené pro knihy přístupné jen s omezením pro jejich troufalý obsah (pozn. překl.)

říká, je obvykle dost prosté, protože jeho řeč je bohatá, ale přesná a důsledná, zdá se, že by nemělo být nic snáze pochopitelného než myšlenková soustava, která se v této řeči neodděluje od vášni. A přesto, co je základem Sadova myšlení? Co přesně řekl? Kde je řád tohoto systému, kde začíná, kde končí? A je snad více než náznak systému v projevech této myslí tak velmi posedlé rozumovým vyvozováním? A proč se tolika tak dobře sladěným principům nedaří vytvořit dokonale pevný celek, který by měly formovat, který dokonce zdánlivě skládají? Ani to se nejeví jasně. V tom tkví první Sadova zvláštnost. Totiž, že jeho teoretické myšlenky v každém okamžiku uvolňují jisté iracionální síly, s nimiž jsou svázány: tyto síly uvádějí teoretické myšlenky zároveň v pohyb i ve zmatek skrze určitý nápor, jemuž ony myšlenky odolávají i podléhají, který se snaží zvládnout a vskutku jej zvládnou, ale to se podaří jen tak, že osvobodí další temné síly, které je znovu odvěkou s sebou, odchýlí je z cesty a znetvoří je. Vyplývá z toho, že vše, co je řečeno, je jasné, byť zdá se být vydáno napospas něčemu, co řečeno nebylo, a také to, že v dalším sledu se ukazuje vše, co se nenechalo vyslovit, a je to znovu uchopeno logikou, ale že s postupným vývojem se toto nevyslovitelné dává do pohybu ve směru nějaké dosud skryté síly, a že nakonec vše je odhaleno, vše dojde vyjádření, ale také, že je vše uvrženo do temnoty nereflektovaných myšlenek a nevyjádřitelných okamžiků.

Tíseň čtenáře před tímto myšlením, které se objasňuje jen na žádost jiného myšlení, jež samo sebe v tu chvíli objasnit nemůže, je často značná. O to více pak z toho důvodu, že deklarace Sadova principu, to, co lze nazvat jeho základní filosofií, se zdají být jednoduchost sama. Tato filosofie je filosofií prospěchu, posléze úplného egoismu. Každý má dělat, co se mu líbí, každý dbá jen zákona své rozkoše. Tato morálka je založena na prvotním aktu absolutního osamění. Sade to řekl a zopakoval ve všech podobách: příroda nás přivádí na svět samotné, neexistuje žádný vztah jednoho člověka k druhému. Jediným pravidlem chování tedy je, že dávám přednost všemu, co na mě působí příznivě, aniž bych bral v úvahu důsledky, které tato volba může přivodit druhému. Největší bolest ostatních má vždy menší cenu než moje rozkoš. Co na tom sejde, musím-li vykoupit sebeslabší požitek neslychaným nakupením těžkých zločinů, neboť požitek mi lahodí, je ve mně, zatímco účinek zločinu se mě nedotýká, je mimo mne.

Tyto principy jsou jasné. Nacházíme je, rozpracované na tisíc způsobů, ve dvaceti svazcích. Sade se toho nemůže nabažít. Nekonečně si libuje v porovnávání těchto principů s módními teoriemi, s teoriemi o rovnosti jedinců před přírodou a před zákonem. Navrhuje pak úvahy následujícího typu: jsou-li všechny bytosti v očích přírody totožné, dává mi ona totožnost právo neobětovat se zacho-

vání druhých, jejichž zničení je nezbytné k mému štěstí. Anebo formuluje určitou Deklaraci erotic-
kých práv, mající coby hlavní princip následující maximu, platnou stejně tak pro ženy jako pro muže: dávat se všem, kdo si to přejí, brát si všechny, které chceme. „Co špatného dělám, jaké urážky se dopouštím, když řeknu nějakému krásnému stvoření, které potkám: poskytněte mi tu část vašeho těla, která mě může na chvíli ukojit a těšte se, je-li vám to milé, z té části mého těla, která vám může být příjemná?“ Sadovi připadá, že tyto návrhy nelze zamítnout. V dlouhých pasážích se dovolává rovnosti jedinců, reciprocity práv, aniž by si všiml, že jeho úvahy se tím ani zdaleka nezpevňují, nýbrž naopak pozbývají smyslu. „Svobodná bytost nikdy nemůže být vlastněna,“ říká. Ale co z toho vyvozuje? Nikoli to, že je zakázáno páchat násilí na každé bytosti a těšit se z ní proti její vůli, ale že nikdo, kdo by se mu chtěl vzpěčovat, se nemůže vymlouvat na výhradní svazky, na nějaké dřívější „vlastnické“ právo. Rovnost bytostí znamená právo nakládat se všemi bytostmi stejně; svoboda znamená moc podřídit každého svým přáním.

Když vidíme, jak na sebe podobné formulace navazují, říkáme si, že je v Sadově vyvozování nějaká mezera, nedostatek, šílenství. Máme pocit, že jde o myšlení hluboce vyšinuté, podivně visící v prázdnu. Ale znenadání tento rozum uchvátí logika, objevují se námitky a systém se postupně utváří. Justi-

na, která, jak víme, představuje v tomto světě ctnost, houževnatou, pokornou, stále utlačovanou a nešťastnou, ale nikdy nepřesvědčenou o svých omylech, náhle velmi rozumně prohlašuje: Vaše principy předpokládají moc; jestli moje štěstí spočívá v tom, že nikdy nemám brát v úvahu zájem ostatních, že jim mám při každé příležitosti ubližovat, přijde nutně den, kdy zájem ostatních bude spočívat v tom, že budou chtít ublížit mně; ve jménu čeho budu protestovat? „Může jedinec, který se izoluje, bojovat proti všem?“ To je ovšem klasická námitka. Sadovský člověk na ni implicitně i explicitně odpovídá mnoha způsoby, jež nás postupně vtahují do nitra jeho světa. Ano, říká nejdřív, mé právo je právem moci. A vskutku, sadovské lidstvo se v podstatě skládá z malého množství všemocných lidí, kteří měli energii pozdvihnout se nad zákony a nad předsudky, kteří se mají za rovné přírodě díky úchylkám, jež do nich tato příroda vložila, a kteří se snaží o ukojení těchto úchylek všemi prostředky. Tito lidé bez soupeře náležejí obvykle k privilegované třídě: jsou to vévodové, králové, je to papež, sám šlechtického původu; těží z výhod svého postavení, z bohatství, z beztrestnosti, kterou jim zaručuje jejich situace. Vděčí svému původu za privilegia nerovnosti, která už jen dovádějí k dokonalosti praktikováním nelítostného despotismu. Jsou to ti nejsilnější, protože jsou součástí silné třídy. „Nazývám lidem,“ říká jeden z nich, „tu mrzkou a opo-

vrženíhodnou třídu, která dokáže žít jen z námahy a potu; vše, co dýchá, se musí spojit proti této odporové třídě.“

Avšak není pochyb o tom, že pokud tito suveréni zpustlosti v sobě ve svůj prospěch soustřeďují nejčastěji veškerou třídní nerovnost, jde tu jen o historickou okolnost, již ve svých hodnotových soudech Sade nebere v úvahu. Rozpoznal přesně, že v době, kdy píše, je moc společenskou kategorií, že je vepsána do uspořádání společnosti v té podobě, v jaké tato společnost existuje před a po revoluci, ale věří také, že moc (ostatně jako samota) není jen určitým stavem, nýbrž že je to volba a výtěžek, že mocný je jen ten, kdo se mocným dokáže stát díky své energii. Ve skutečnosti jeho hrdinové pocházejí ze dvou protilehlých prostředí: z nejvyššího a z nejnižšího, z nejvíce zvýhodněné třídy a ze třídy nejvíce znevýhodněné, z velmožů tohoto světa a ze stoky spodiny. Jedni i druhí nacházejí na počátku něco krajního, co je zvýhodňuje: krajnost bídy je hybnou silou stejně mocnou jako závrať bohatství. Když jsme Duboisová nebo Durandová, stavíme se proti zákonům, protože jsme pod nimi příliš nízko na to, abychom se jim podřídili bez rizika, že zahyneme. A když jsme Saint-Fond nebo vévoda de Blangis, jsme nad zákony příliš vysoko na to, abychom se jim podřídili bez rizika, že poklesneme. Z tohoto důvodu se v Sadových dílech obrana zločinu dovolává vzájemně si odporujících principů:

pro jedny je nerovnost přirozený fakt; někteří lidé jsou nutně otroky a oběťmi, nemají žádná práva, nejsou nic, vůči nim bude cokoli dovoleno. Odtud ty vášnivé obhajoby tyranie, ta politická ustanovení, určená k tomu, aby navždy znemožnila odplatu slabého a zbohatnutí chudého. „Uvėdomme si,“ říká Verneuil, „že v záměrech přírody je nutně existence jedné třídy jedinců v základě podřízené druhé pro svou slabost a svůj původ.“ – „Zákon není vytvořen pro lid... Základní věcí každé moudré vlády je, aby se lid nezmocnil autority velmožů.“ A Saint-Fond: „Lid bude držen v otroctví, které ho připraví o možnost usilovat kdy o vládu či připravit boháče o majetek.“ Nebo také: „Vše, co se nazývá zločinem libertinství, bude vždy trestáno jen v otrockých kastách.“

Máme tu, zdá se, nejsílenější teorii toho nejabsolutnějšího despotismu. Ale náhle se perspektiva mění. Co říká Duboisová? „Příroda nás přivedla na svět všechny sobě rovné; jestli se osudu líbí mařit toto původní rozvržení obecných zákonů, je na nás, abychom napravili jeho rozmary a pomocí vlastní obratnosti odstranili to, co si usurpovali silnější... Jestli naše důvěřivost, naše trpělivost povedou jen k tomu, že zdvojí naše okovy, pak naše zločiny budou ctnostmi a my bychom byli pěkní hlupáci, kdybychom se jich zřikali v naší snaze trochu nadlehčit jho, které nás tíží.“ A dodává: chudým otevírá dveře života pouze zločin; zločin je odškodněním za ne-

spravedlnost, stejně jako je krádež odplatou toho, kdo byl připraven o majetek. Dochází k jasnému rozlišení: rovnost, nerovnost, neomezená možnost utlačovat, vzpoura proti utlačovateli jsou jen zcela provizorní argumenty, jimiž se stvrzuje, podle rozdílu ve společenských vztazích, právo sadovského člověka na moc. Ostatně odlišnost mezi těmi, kdo potřebují zločin k existenci, a těmi, kdo mají z existence potěchu jen ve zločinu, brzy mizí. Duboisová se stává baronkou. Durandová, bídná travička, se pozvedne nad kněžny, které jí Julietta bez zaváhání obětuje. Z hrabat se stávají vůdci loupežnických tlup, lupiči (jako v povídce *Faxelange*) nebo také majitelé hostinců, aby mohli lépe obírat a vraždit hlupáky. Většina obětí libertinství je naproti tomu vybírána z řad aristokracie, je třeba, aby byli urozeného původu. Právě hraběnka, své matce, pak markýz de Bressac ohlašuje se zpupným opovržením: „Tvé dny mi náležejí a moje dny jsou proklety.“

K čemu dochází nyní? Několik lidí získalo moc. Někteří byli mocní díky svému původu, ale dokázali, že si tuto moc zaslouží právě způsobem, jakým ji zvětšili a jakým z ní těží. Jiní se mocnými stali, a znakem jejich úspěchu je, že poté, co se uchýlili k zločinu, aby získali moc, používají této moci k získání svobody páchat všechny zločiny. Tak to na světě chodí: několik bytostí, které se povznesly nade vše – a kolem nich nekonečný bezejmenný

a bezpočetný prach jedinců, kteří nemají právo ani moc. Podívejme se, co se nyní stává s pravidlem absolutního egoismu. Dělán, co se mi líbí, říká sadovský hrdina, starám se jen o svou slast a abych si ji zajistil, mučím a vraždím. Hrozíte mi podobným osudem toho dne, kdy potkám někoho, jehož štěstím bude mne mučit a zabít. Ale já jsem získal moc právě proto, abych se nad tuto hrozbu povznesl. Když nám Sade nabízí odpovědi tohoto typu, jasně vnímáme, jak sklouzáváme směrem k jistému aspektu jeho myšlení, který se tu drží jen s pomocí temných sil, které toto myšlení ukrývá. Co je to za moc, která se nebojí náhody ani zákona, která se s opovržením vystavuje strašlivým rizikům pravidla pojatého následujícím způsobem: *já vám ublížím, jakkoli jen budu chtít, ublížte mi, jak jen můžete*, pod záminkou, že se toto pravidlo vždy otočí v její prospěch? Neboť, a to si povšimněme, aby se tyto principy zhroutily, stačí jediná výjimka: jestli Mocného jedinkrát potká neštěstí, protože šel jen za svou slastí, jestli se při výkonu tyranie jedinkrát stane obětí, bude ztracen, zákon slasti se ukáže jako podfuk a lidé namísto toho, aby chtěli triumfovat svými excesy, začnou znovu žít průměrně, se zřetelem k co možná nejmenšímu zlu.

Sade to ví. „A jestli se štěstí obrátí?“ ptá se ho Justina. Sestoupí tedy hlouběji do svého systému a ukáže, že člověku, který se energicky upíná ke zlu, se nikdy nemůže stát nic zlého. Právě to je zá-

kladním tématem jeho díla: pro ctnost všechny pohromy, pro neřest štěstí stálého rozkvětu. Někdy, zejména v prvních verzích *Justiny*, se toto tvrzení zdá být prostou faktickou tezí, která v převleku za důkazy ilustruje uspořádání příběhu, jehož je autor pánem. Říkáme si, že Sade se spokojuje s bajkami, spoléhaje příliš důvěřivě na jakousi černou Prozřetelnost, jež má dovést k nejlepšímu ty, kteří zvolí to nejhorší. Ale v *Nové Justině* a v *Julietě* se všechno mění. Je jisté, že Sade chová toto hluboké přesvědčení: že totiž absolutně egoistický člověk nemůže nikdy přijít do neštěstí; ba lépe, bude nade vše šťastný, a to navždy, bez výjimky. Šílená myšlenka? Možná. Ale tato myšlenka je u něho spojena se silami tak prudkými, že tyto síly nakonec v jeho očích učiní ideje, jež podpírají, nevyvratitelnými. Po pravdě řečeno, teoretické vyjádření této jistoty se nedaří bez potíží. Sade se utíká k mnoha řešením, bez oddechu je zkouší, třebaže ho žádné nemůže uspokojit. První možnost je čistě verbální: spočívá v odmítnutí společenské smlouvy, která je podle něj záštitou slabých a pro silného je vážným teoretickým ohrožením. Vskutku, v praxi Mocný dokáže využít zákona, aby upevnil svou zvůli, ale pak je mocný jen vlivem zákona, a právě zákon teoreticky ztělesňuje moc. Pokud nevládne anarchie nebo válečný stav, je Suverén jen suverén, neboť i když mu zákon pomáhá drtit slabé, stává se přece jen pánem díky autoritě stvořené ve jménu slabých a nahrazují-

cí obyčejnou lidskou sílu falešným poutem smlouvy. „Vášně mého souseda jsou nekonečně méně důvodem ke strachu než nespravedlnost zákona, neboť vášně tohoto souseda jsou ovládány mými vlastními, zatímco nespravedlnosti zákona nic nezastaví, nic jim nezabrání.“ Zákon nic nezastaví, protože nad ním již nic není a protože je tudíž vždy nad mnou. Právě z toho důvodu, i když mi slouží, mě utiskuje. A také z toho důvodu Sade, mohl-li se poznat v Revoluci, pak jen v té míře, kdy jakožto přechod od jednoho zákona k druhému po nějakou dobu představovala možnost režimu bez zákona, jak to vyjádřil v těchto kuriózních poznámkách: „Vláda zákonů stojí níže než anarchie: nejvýznamnějším důkazem toho, co tvrdím, je nutnost, s níž každá vláda musí upadnout do anarchie, když chce přepsat ústavu. K odvolání svých starých zákonů musí nastolit revoluční režim, v němž není zákon: z tohoto režimu nakonec vzniknou nové zákony, ale tento druhý stav je nutně méně čistý než ten první, jelikož se z něj odvozuje...“

Vskutku, Moc se snese s jakýmkoli režimem. Ve všech režimech odmítá autoritu a v lůně světa zdeformovaného zákonem se z ní stává výspa, kde zákon tichne, uzavřené místo, kde je zákonná suverenita ignorována spíše než překračována. Ve stanovách „Společnosti přátel zločinu“ se nachází článek, který zakazuje jakoukoli politickou činnost. „Společnost respektuje vládu, pod níž žije, a jestli se staví nad

zákony, pak proto, že v jejich principech je zakotveno, že člověk nemá moc tvořit zákony, které se přičí zákonům přírody, ale prostopášnosti jejich členů, projevující se vždy uvnitř Společnosti, nesmí nikdy pohoršit ani ty, jimž se vládne, ani vlády samotné.“ A dojde-li v Sadově díle k tomu, že Moc vykonává politický úkol a plete se do revoluce, jako je tomu v případě Borchampse, který se dohodne s Lóží Severu na svržení švédské monarchie, pak důvody, které ho inspirují, nemají nic společného s vůlí osvobodit zákon. „Jaké jsou důvody, které vás vedou k nenávisti vůči švédskému despotismu?“ ptají se jednoho spiklence. „Závist, chtivost, pýcha, beznaděj z toho, že jsem ovládán, touha, abych i já tyranizoval ostatní.“ – „Hraje ve vašich záměrech nějakou roli štěstí lidu?“ – „Hledím si jen svého vlastního.“

Popřípadě může Moc vždy tvrdit, že nemusí mít strach z obyčejných lidí, kteří jsou slabí, ani že nemá čeho se bát ze strany zákona, jehož legitimitu neuznává. Skutečným problémem je vztah Moci a moci. Tito lidé bez soupeře, kteří pocházejí z velmi vysoké nebo velmi nízké vrstvy, se nutně střetávají: jejich podobné choutky je přibližují jedny k druhým; fakt, že představují výjimku, je tím, že je staví stranou, zároveň spojuje. Ale jaký může být vztah výjimky k výjimce? Tato otázka Sada jistě velmi zaměstnávala. Jako vždy jde od jednoho řešení k dalšímu, aby nakonec, v závěru své logiky, nechal

vystoupit z této záhady to jediné slovo, na němž mu sejde. Když vynalézá tajnou společnost, řízenou přísnými pravidly, jež tu mají mírnit excesy, omlouvá ho móda, neboť žil v době, kdy libertinské svobodné zednářství a svobodné zednářství vůbec nechalo vyvstat v nitru rozkotané společnosti velkému množství malých společností, tajných sborů, založených na spojenectví vášní a na vzájemném respektování nebezpečných myšlenek. „Společnost přátel zločinu“ je pokusem tohoto druhu. Její stanovy, dlouze analyzované a probírané, zakazují členům společnosti, aby se mezi sebou oddávali divokým vášním, které mohou být ukájeny jen ve dvou serailech, jejichž osazenstvo je zajištěno z počestných tříd. Mezi sebou se členové mají „oddávat všem fantaziím a provádět vše“, ale, říká Sade, nesmějí propadat divokým vášním. Dobře vidíme proč: jde o to zabránit za každou cenu střetnutí na půdě, kde by se zlo stalo neštěstím těch, kdo od zla mají očekávat jen slast. Ti největší libertinové uzavírají spojenectví, ale nestřetávají se.

Takový kompromis nemůže Sada uspokojit. Je také třeba poznamenat, že ačkoli hrdinové jeho knih se neustále spolčují prostřednictvím dohod, které stanovují meze jejich moci a na zmatek navrší řád, možnost zrady přetrvává: napětí mezi spiklenci stoupá až do bodu, kdy se nakonec necítí vázání ani tak přísahou, která je spojuje, jako spíše vzájemnou potřebou tuto přísahu porušit. Tato si-

tuace velmi dramatizuje celou poslední část *Julietty*. Julietta má jisté zásady. Váží si libertinství a když potkává dokonalého zločince, pak ji dokonalost zločinu, za nějž mu přičítá odpovědnost, a síla destrukce, již představuje, vedou nejen k tomu, aby se s ním sdružila, ale dokonce, a to i tehdy, kdy se tento spolek pro ni stává nebezpečným, i k tomu, aby ho pokud možno ušetřila. Takže jakkoli jí hrozí, že bude zabita obrem Minskim, odmítá nechat ho zavraždit. „Tento člověk je pro lidstvo příliš zhoubný na to, abych o něj svět připravila.“ A další postavu, která vynalézá mistrovská díla chlípnosti, ano, tu nakonec obětuje, ale jen proto, že si všimla, že při odchodu z těchto krvavých orgií měla tato osoba ve zvyku odebrat se do kaple, aby si očistila duši. Byl by tedy dokonalý zločinec v bezpečí před vášněmi, kterým se oddává? Přetrvával by jistý princip, jistý poslední princip, podle kterého libertin nemůže být nikdy předmětem či obětí svého vlastního libertinství? „Řekla jsi mi stokrát,“ říká Juliettě paní de Donis, „že zhýralci si navzájem neškodí; popřeš tuto maximu?“ Odpověď je jasná: popírá ji; paní de Donis je obětována; a postupně ti nejoblíbenější komplikové, ti nejvíce ctění společníci ve smilstvu hynou jako oběti buď své věrnosti nebo své věrolomnosti, buď protože se omrzeli, nebo protože jsou příliš milováni. Nic je nemůže zachránit, nic je neomlouvá. Sotva Julietta vydala smrti své nejlepšího přítele, už se obrací k novým spojencům a vyměňu-

je si s nimi přísahy věčné důvěry. Prísahy, jimž se sami smějí, protože vědí, že stanovují svým excesům meze jen proto, aby získali slast z toho, že je překročí.

Následující rozhovor mezi několika mistry zločinu dost vhodně shrnuje situaci. Jeden z nich, Gernand, říká o svém bratranci Bressacovi: „Podívejte, on po mně dědí; nu, dobrá – sázím se, že ho můj život nevede ke ztrátě trpělivosti: mám stejné choutky, stejný způsob myšlení, s jistotou ve mně má přítele.“ Jistě, říká Bressac, nikdy bych vám sebe méně neublížil. Avšak týž Bressac zjišťuje, že jeden z dalších jeho příbuzných, d'Esterval, jehož specialitou je škrcení kolemjdoucích, byl nesmírně blízko tomu, aby ho zavraždil. „Ano,“ říká d'Esterval, „jako příbuzného, nikdy jako spolubratra v chlípnosti.“ Ale Bressac zůstává skeptický a my se s ním vskutku záhy shodneme, protože tentýž předpoklad nedokázal udržet Dorotheu, d'Estervalovu ženu. Neboť co praví tato Dorothea? „Chvála vám, že jste se zastavil. Hrozný návyk, kterému hovím, totiž obětovat muže, kteří se mi líbí, by nad vámi vynesl soud zároveň s mým vyznáním lásky.“ Nu, to je tedy jasné. Ale čím se za těchto podmínek stává Sadova teze o štěstí Zla, čím se stává tato jistota člověka vždy šťastného, má-li všechny neřesti, a nutně nešťastného, má-li jedinou ctnost? Po pravdě řečeno, jeho dílo je poseto mrtvolami libertinů, sražených na vrcholu slávy. Neštěstí se nelepí jen na Justinu, ale i na skvě-

lou Clairwillovou, nejsilnější, nejenergičtější Sadovu hrdinku, i na Saint-Fonda zavražděného Noirceulem, na nemravnou Borghesovou, svrženou do kráteru sopky, na stovky dokonalých zločinců. Podivná rozuzlení, zvláštní vítězství těchto zvrácených lidí! Jak může šílená Sadova racionalita zavírat oči před tolika rozpory, v nichž tkví? Tyto rozpory však pro tuto racionalitu představují důkazy, a to z následujícího důvodu:

Když čteme *Justinu* nepozorně, necháme se splést dosti obhroublým příběhem. Vidíme tu ctnostnou dívku bez ustání przněnou, bičovanou, mučenou, obět osudu, který ji se vši silou drtí; a když čteme *Juliettu*, vidíme neřestnou dívku poletovat od rozkoše k rozkoši. Taková zápletka nás příliš nepřesvědčuje. Ale to jen z toho důvodu, že jsme nedávali pozor na její nejdůležitější aspekt: věnujíte pozornost pouze smutku jedné a uspokojení druhé, nevšimli jsme si, že v základě je příběh obou sester totožný, že vše, co se přihodilo Justině, přihodilo se i Juliettě, že jedna i druhá prošly stejnými událostmi, podstoupily tytéž zkoušky. Také Julietta je zavřena do vězení, nemilosrdně bita, odsouzena k smrti, bez konce mučena. Její existence je strašná, ale hledme: tyto útrapy jí působí slast, tato muka ji okouzluje. „Jak rozkošné jsou okovy zločinu, které milujeme.“ A to nemluvíme o těch zvláštních trýzních, které jsou tak hrozné pro Justinu a tak dokonale příjemné pro Juliettu. Během jednoho výstupu, který se ode-